

ŽIDÉ Z NĚMECKA A RAKOUSKA V TEREZÍNĚ (*Josef Márc*)

Klip: Židé z Německa v Terezíně

Předmět:

- základy společenských věd
- dějepis

Věk:

- žáci SŠ a čtyřletých gymnázií (1.- 4.ročník)
- žáci víceletých gymnázií (kvinta - oktáva)

Počet žáků:

- do 30 osob

Časový rozsah:

- 2krát 45 minut

Cíle:

- žáci budou schopni získat informace z písemného textu, ze statistické tabulky, ze zvukového záznamu a porovnat jejich vypovídací hodnotu
- žáci budou schopni pracovat individuálně i v páru
- žáci budou vedeni k účasti na korektní a věcné diskusi
- žáci budou schopni vysvětlit volbu Terezína za ghetto, jeho funkce během holokaustu, situaci vězňů
- žáci zaujmou stanovisko k problému postavení Židů z Německa a Rakouska v Terezíně
- žáci budou schopni sestavit samostatný písemný text
- žáci budou schopni popsat a analyzovat základní konflikty uvnitř terezínského ghetta

Předpokládané důležité znalosti a dovednosti žáků:

- dvojhodinovku lze zařadit bez předchozí znalosti problematiky holokaustu

Didaktická technika:

- DVD přehrávač nebo PC (případně notebook) s příslušným softwarem
- televizor nebo dataprojektor
- příložené DVD (klip „Židé z Německa v Terezíně“)
- tabule nebo flipchart, možno využít i obojí

Vyučovací prostředky:

- namnožený pracovní list č.1 v počtu podle množství žáků (1list/žáka) - viz příloha k této hodině
- namnožený pracovní list č.2 - tabulka „Konflikty typické pro společnost v českých zemích ve 20.století a dnešek“ v počtu podle množství žáků s uvedenými otázkami – viz příloha k této hodině
- namnožený pracovní list č.3 - „Anketní lístek“ v množství podle počtu žáků – viz příloha k této hodině
- 1 exemplář listu pro učitele č.1 - tabulka „Výsledky ankety“, se kterou bude pracovat pouze učitel – viz příloha k této hodině
- namnožený pracovní list č.4 - tabulka „Výpovědi pamětníků“ v počtu podle množství žáků – viz příloha k této hodině

Příprava učitele:

- zhlédnutí klipu „Židé z Německa v Terezíně“ (na přiloženém DVD)
- příprava výše uvedené didaktické techniky a vyučovacích prostředků
- osvojení (zopakování si) základních znalostí problematiky holokaustu

Seznam použitých metod:

- předjímání (vytváření hypotéz)
- samostatná práce
- párové učení
- diskuse
- multimediální výuka

Mezioborové přesahy a vazby:

- matematika: statistika
- český jazyk: mediální výchova
- základy společenských věd: rasismus, xenofobie, antisemitismus
- dějepis: 30. -50. léta 20. století

Postup práce v prvních 45 minutách:

1/ Zahájení hodiny, formality, téma a cíl hodiny – 3 minuty

- formality, zápis do třídní knihy, apod.
- jednoduché seznámení žáků s tím, jak bude hodina probíhat

2/ Práce s tabulkou – pracovními listy č.2 – č.4 - 20 minut

- učitel rozdává každému žákovi pracovní list č.3 - anketní lístek a pracovní list č.2 - tabulku „Konflikty typické pro společnost v českých zemích ve 20.století a dnešek“ s otázkami
- učitel vysvětlí žákům, že v tabulce jsou uvedeny základní formy konfliktů, které jsou typické pro české země ve 20. století (může uvést konkrétní příklady)

- žáci zapisují odpovědi do druhého sloupce tabulky a také současně do anketních lístků, a to tak, že do něj napíší písmeno přidělené konkrétní otázce. Každé písmeno může být použito pouze jednou v tabulce a jednou v anketním lístku. Odpovědi v tabulce „Konflikty...“ musí být samozřejmě stejné jako v anketním lístku.
- žáci odevzdají učiteli anketní lístky a tabulky „Konflikty...“ si ponechávají
- žáci doplňují do třetího sloupce tabulky „Konflikty...“ zdůvodnění svých odpovědí
- učitel mezitím vyhodnocuje vybrané anketní lístky. Výsledky pak zapíše do tabulky „Výsledky ankety“ (list pro učitele č.1), kterou si připravil pouze pro svojí potřebu. Vyhodnocení může provést pouze ve formě zapsání pořadí, nebo v optimální formě procentuálním vyjádřením. Tabulka „Výsledky ankety“ pak může například vypadat takto:

	A	B	C	D
I. děti - dospělí	45%	25%	10%	20%
II. dospělí - senioři	5%	25%	10%	20%
III. Češi - Němci	15%	10%	10%	15%
IV. věřící - nevěřící	3%	0%	20%	10%
V. vedoucí - podřízení	32%	40%	50%	35%

Nebo takto:

	A	B	C	D
I. děti - dospělí	1.místo	2.místo	3.místo	2.místo
II. dospělí - senioři	4.místo	2.místo	3.místo	2.místo
III. Češi - Němci	3.místo	3.místo	3.místo	3.místo
IV. věřící - nevěřící	5.místo	4.místo	2.místo	4.místo
V. vedoucí - podřízení	2.místo	1.místo	1.místo	1.místo

- poté, co žáci dopíší zdůvodnění svých odpovědí do tabulky „Konflikty...“ a učitel vyhodnotí anketní lístky, jsou jim sděleny výsledky ankety, které si zapíší do čtvrtého sloupce tabulky „Konflikty...“.
- učitel položí žákům otázky: Jak byste shrnuli výsledek ankety? Co z ankety vyplývá? Jak vidíme společenské konflikty našima očima? Které konflikty vnímáme jako nejsilnější? Proč?

3/ Práce s pracovním listem č.1 - 20 minut

- žákům jsou rozdány pracovní listy č.1. Ačkoliv každý z nich obdrží svůj exemplář, rozdělí se do dvojic, ve kterých pak s listem pracují (délka samostatné práce: do 15 minut). Žáci čtou informativní text a pokouší se ve dvojicích nalézt odpovědi na otázky (odpovědi zapisují do pracovních listů).
- po skončení samostatné práce učitel přečte postupně jednotlivé otázky uvedené v pracovním listě č.1 a vyzve žáky k sdělení odpovědí. Odpovědi mohou být zapisovány na flipchart.

- učitel se zeptá žáků, zda jim při práci nevyvstaly další otázky, na které ovšem v textu nenalezli odpovědi. Tyto nové další otázky jsou také zapsány na flipchart a podle času na ně mohou žáci s učitelem hledat odpověď.

Pozn. Některé otázky pokládané žáky mohou být úzce odborné a je možné, že učitel na ně nebude znát odpověď. Může se zapsanými otázkami pracovat tak, že je rozdělí do několika skupin a vysvětlí, na koho jsou spíše směřovány (specializované odborníky na historii, apod.) a kde je možno na ně nalézt odpověď, nebo je definovat a zhodnotit jiným způsobem. Součástí práce v hodině je hledání otázek k tématům, které ovšem není nutné ihned vyřešit po jejich vyřčení. Učitel i žáci se k nim mohou vracet v průběhu dvouhodinovky, nebo až v její závěrečné části.

4/ Shrnutí a závěr – 2 minuty

- učitel na závěr zadá domácí úkol (pokud následující hodina nebude ihned navazovat): „Nakreslete schématickou mapku střední a západní Evropy a zakreslete do ní, z jakých míst přijížděly transporty Židů do Terezína!“

Postup práce v druhých 45 minutách:

1/ Zahájení hodiny, formality – 3 minuty

- formality, zápis do třídní knihy, apod.

2/ Opakování z minulé hodiny (případně kontrola domácího úkolu) – 7 minut

- učitel zkontroluje domácí úkol a seznámí žáky se správným řešením
- učitel opět zavěsí flipchart s odpověďmi a otázkami, které byly zapsány v minulé hodině, a vyzve žáky, zda na něj nechtějí ještě něco doplnit, zda je ještě něco nenapadlo, když se k tématu vrátili třeba během vypracovávání domácího úkolu

3/ Práce s nahrávkou výpovědí pamětníků s názvem „Židé z Německa v Terezíně“ – 15 minut sledování klipu + 10 minut prostor pro diskuzi

- učitel rozdá žákům pracovní list č.4 - tabulku „Výpovědi pamětníků“
- učitel promítne žákům klip „Židé z Německa v Terezíně“. Během jeho sledování žáci doplňují do tabulky „Výpovědi pamětníků“ odpovědi na otázky na základě sdělení vypovídajících.
- po každé jednotlivé výpovědi učitel promítání zastaví a dá žákům 2 minuty na zápis údajů do tabulky „Výpovědi pamětníků“.
- po zhlédnutí celého klipu učitel vyzve žáky, aby se opět podívali do pracovních listů, se kterými pracovali v minulé hodině. Vyzve je, aby se pokusili doložit, jak se potvrdily (nepotvrdily) jejich domněnky o mezilidských konfliktech v Terezíně, a zda nemají k zhlédnutému nějaké otázky. Jestliže mají, otázky jsou zapsány na flipchart a celá třída společně s učitelem se na ně může pokusit hledat odpověď.

Pozn. Některé otázky pokládané žáky mohou být úzce odborné a je možné, že učitel na ně nebude znát odpověď. Může se zapsanými otázkami pracovat tak, že je rozdělí do několika skupin a vysvětlí, na koho jsou spíše směřovány (specializované odborníky na historii apod.) a kde je možno na ně nalézt odpověď, nebo je definovat a zhodnotit jiným způsobem. Součástí práce v hodině je hledání otázek k tématům, které ovšem není nutné ihned vyřešit po jejich vyřčení. Učitel i žáci se k nim mohou vracet v průběhu dvojhodinovky, nebo až v její závěrečné části.

4/ Závěrečné shrnutí, zadání domácího úkolu – 10 minut

- učitel zadá žákům úkol, na kterém mohou, pokud jej nestačí dokončit v hodině, pracovat doma: „Napište úvahu cca na 15 řádek, ve které se zamyslete nad tím, jaké ponaučení si můžete vzít z konfliktů, které souvisí s existencí Židů z Rakouska a Německa v terezínském ghettu.“ Učitel píše spolu s žáky!
- učitel zadá žákům domácí úlohu: „Vyhledejte k Vámi napsané krátké úvaze vhodnou ilustraci – obrázek, fotografii, kterou opatříte dvouřádkovým popiskem!“
- úvahy s ilustracemi učitel po vybrání v následující hodině vystaví (práce může ohodnotit učitel, nebo si je mohou žáci ohodnotit navzájem).

PŘÍLOHY:

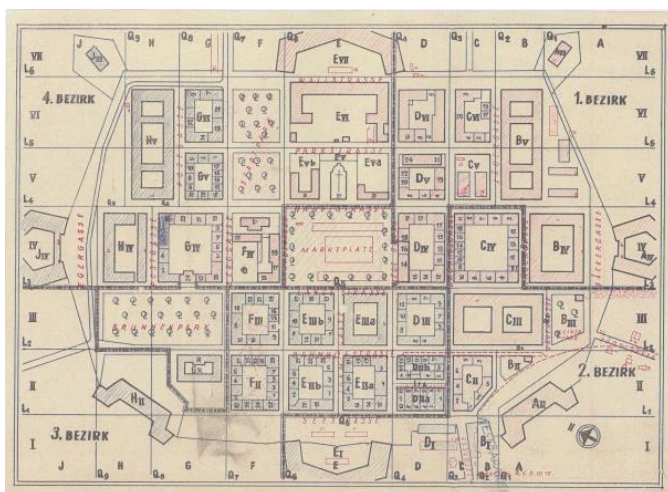
Pracovní list č.1 - „Terezínské spory“

Na poradě předních zástupců nacistického režimu v Protektorátu Čechy a Morava, jež se konala v říjnu 1941 za předsednictví zastupujícího říšského protektora Reinharda Heydricha, bylo rozhodnuto o zřízení ghetta v Terezíně. Měli zde být umístěni ti obyvatelé protektorátu, kteří byli považováni dle norimberských rasových zákonů za Židy. Terezín byl vybrán z mnoha důvodů: ležel nedaleko hranic protektorátu blízko železniční trati, bylo zde množství prostorných budov – kasáren vhodných k umístění velkého množství lidí, v jeho blízkosti se nacházely početné posádky wehrmachtu a SS v Litoměřicích a Malé pevnosti apod.

Úkol 1:

Zadání: Prohlédněte si následující plánek Terezína a zkuste přijít na další důvody, které vedli nacisty k rozhodnutí zřídit ghetto právě zde.

Odpověď:

Terezín byl původně pevností, která byla založena v 18. století císařem Josefem II. a pojmenovaná po jeho matce Marii Terezií. První transporty židovských vězňů sem přijíždějí několik týdnů po výše zmiňované schůzce na konci roku 1941. Protektorátní Židé se zpočátku utěšovali nadějí, že v Terezíně budou moci v klidu žít, neboť se bude jednat o ghetto zřízené speciálně pouze pro ně. Nicméně tato iluze se brzy rozplynula.

Terezínské ghetto v průběhu let 1941-1945 plnilo několik funkcí: v první řadě bylo místem, kde byli shromažďováni Židé z protektorátu (funkce shromažďovací), jejichž počet zde sice postupně, ale na druhou stranu velmi rychle narůstal:

DATUM	CELKEM	MUŽI	ŽENY	DĚTI	NEMOCNÍ
1. 1.1942	7 350	4 045	3 294	11	338 (4,5%)
1. 5.1942	12 987	6 276	6 654	57	
1. 8.1942	43 303	39,1%	60,9%		
31.12.1942	49 397	20 012, tj. 40,8%	29 385, tj. 59,2%		3 139

Tabulka vytvořena dle ADLER, Hans Günther: *Theresienstadt 1941-1945*. J.C.B.Mohr, Tübingen 1960, s.691-693, 695.

V roce 1942 ovšem začaly do Terezína přijíždět také transporty Židů z Německa a Rakouska a v dalších letech také z Holandska, Dánska, Slovenska a Maďarska. V obzvlášť tragické situaci se ocitli němečtí Židé, kterým bylo nacisty slibováno, že budou ze svého domova odvezeni do lázní, kde stráví v klidu zbytek svého života. Pobyt v těchto „lázních“ si navíc někteří z nich zakoupili za všechny svůj zbývající majetek. Když pak přijeli do Terezína, jejich zavazadla skrývala věci naprosto nepotřebné pro přežití v ghettu a realita v nich vyvolala šok. Během cesty diskutovali, mají-li si vybrat jednopokojové nebo dvoupokojové apartmány, kam by měl být výhled z jejich oken, nicméně čekalo je pouze přeplněné město a mnohé noci na půdách na holé zemi.

TRANSPORTY DO GHETTA V ROCE 1942	POČET LIDÍ	poznámky
Z protektorátu	54 272	
Ze Sudet	355	od listopadu
Z Německa	32 988	od června
Z Rakouska	13 922	od června
Z Lucemburska	213	od července
Jednotlivci z různých oblastí	11	
	101 761	

Tabulka vytvořena dle ADLER, Hans Günther: *Theresienstadt 1941-1945*. J.C.B.Mohr, Tübingen 1960, s.40.

Ve městě, kde žilo před válkou kolem 7 000 obyvatel, se počet osob zmnohonásobil, což přineslo řadu problémů: od špatných hygienických podmínek a minimálního nároku na soukromí přes nedostatečné zásobování potravinami po tristní zdravotní péči. Všechny tyto skutečnosti vedly k zvýšené úmrtnosti, čímž ghetto získalo **decimační (likvidační) funkci**. Od konce listopadu 1941 do poloviny dubna 1945 zemřelo v terezínském ghettu cca 34 000 lidí.

Jak do terezínského ghetta transporty přijížděly, tak z něj také jiné odjížděly. Židovským vězňům bylo původně slibováno, že Terezín je konečné místo jejich deportace. Nicméně tato naděje se brzy rozplynula, neboť již v lednu 1942 byly z Terezína vypraveny první transporty na Východ. Terezín tak získal další funkci – **průchozí**. Místa určení transportů byla nejprve různá, ovšem od října 1942 se jejich cílem stal až na malé výjimky vyhlazovací tábor v Osvětimi Březince (Auschwitz-Birkenau). Do ghetta bylo od listopadu 1941 do dubna 1945 deportováno cca 140 000 Židů, z nichž bylo cca 88 000 transportováno na další místa.

Terezín byl také nacisty vybrán jako „vzorový příklad jejich zacházení se Židy.“ V roce 1944 navštívila Terezín delegace Mezinárodního výboru Červeného kříže, která si prohlédla město podle nacisty pečlivě připraveného scénáře a paradoxně zde neshledala nic závadného. Ve stejném roce byl také natočen film, ve kterém byl Terezín vylíčen v různých barvách a jenž měl být promítán v neutrálních státech. Terezín tak plnil další **funkci – propagandistickou**.

Členění vězňů podle věku a předválečné země původu (rok 1942):

	celkem	0-14 let věku	15-45 let věku	46-60 let věku	více jak 60 let věku
ČESKOSLOVENSKO	54 627	4 289	19 245	14 862	16 231
NĚMECKO	33 201	413	1 289	3 703	27 796
RAKOUSKO	13 922	253	1 336	1 928	10 405
NEZNÁMÉ OSOBY	8		3	4	1
CELKEM	101 758	4 955	21 873	20 497	54 433

Tabulka vytvořena dle ADLER, Hans Günther: *Theresienstadt 1941-1945*. J.C.B.Mohr, Tübingen 1960, s.42.

V táboře žili lidé různých vyznání. Statistiky jsou v této věci bohužel k dispozici až k roku 1943. V této době zde žilo 88% izraelitů (tzn.lidí židovského vyznání) a 12 % ostatních. K dubnu 1945 byl poměr 63% izraelitů k 37 % ostatních (především katolíků, evangelíků, ateistů).

(Statistika dle ADLER, Hans Günther: *Theresienstadt 1941-1945*. J.C.B.Mohr, Tübingen 1960, s.308)

Úkol 2:

Zadání: Jaké funkce plnilo terezínské ghetto v systému konečného řešení židovské otázky?

Odpověď:

Úkol 3:

Zadání: Formulujte hypotézy: Jaké spory (konflikty) se mohly v Terezíně mezi lidmi vyskytnout? Oporu pro své argumenty zkuste nalézt v textu a zejména tabulkách pracovního listu.

Odpověď:

Pracovní list č.2: Tabulka „Konflikty typické pro společnost českých zemí ve 20.století a dnešek“

Který spor z níže popsanych je v současné době nejdůležitější pro:

- A. Vás ?
- B. Vaše rodiče ?
- C. českou společnost ?
- D. českou budoucnost ?

KONFLIKT	JE DŮLEŽITÝ PRO:	ZDŮVODNĚNÍ	ODHAD SITUACE VE TŘÍDĚ			
			A	B	C	D
I. děti - dospělí						
II. dospělí - senioři						
III. Češi - Němci						
IV. věřící - nevěřící						
V. vedoucí - podřízení						

Pracovní list č.3: Anketní lístek

Do druhého sloupce doplňte písmena A,B,C,D dle vlastní volby!
Odpovědi musí být stejné, jako Vaše odpovědi v tabulce „Konflikty typické pro společnost českých zemí ve 20.století a dnešek“!

KONFLIKT	JE DŮLEŽITÝ PRO:
I. děti - dospělí	
II. dospělí - senioři	
III. Češi - Němci	
IV. věřící - nevěřící	
V. nadřízení – podřízení	

List pro učitele č.1: Výsledky ankety

Tabulka č.2

	A	B	C	D
I. děti - dospělí				
II. dospělí - senioři				
III. Češi - Němci				
IV. věřící - nevěřící				
V. nadřizení – podřizení				

Pracovní list č.4: Výpovědi pamětníků

	Jaká byla situace Židů z Německa a Rakouska v Terezíně?	O jakých mezilidských konfliktech vzpomínající hovoří?	Jaké mají vzpomínající osobní zážitky se starými Židy z Německa a Rakouska?	Zdá se výpověď pamětníka hodnověrná? (Zvolte jedno z následujících hodnocení: ANO, NE, ZČÁSTI).
Pamětník č.1: Miroslav Kárný				
Pamětník č.2: Tommy Karas				
Pamětník č.3: Hugo Pavel				
Pamětník č.4: Gertruda Bartková				